

УДК 338.246

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА»

Корнієнко Т. О.

Анотація. Формування ринкових відносин за роки становлення незалежності України значно вплинуло на економічне функціонування держави. Відбулися корінні зміни у відносинах власності, у формах і методах державного регулювання, пріоритетах розвитку як на державному та регіональному, так і на підприємницькому рівнях. Все це призвело до нестабільності у внутрішньому і зовнішньому економічному середовищах і появу нових проблем, які стосуються подальшого економічного розвитку країни. До переліку саме таких проблем належить забезпечення економічної безпеки держави, регіонів, підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, небезпека, національна безпека, економічна незалежність.

JEL H56, J28

THE ESSENCE AND EVOLUTION OF “ECONOMIC SECURITY” CONCEPT

Tetiana Korniienko

Abstract. In the context of transformational change and globalization, the study of the essence and content of the concept “economic security” becomes of great importance. As the world experience shows, a high level of economic security is a guarantee of the country’s independence, which determines the prerequisite for the stable development of the economy and society. The purpose of the article is to study and analyze the main achievements of economic sciences in terms of the essence of economic security. The formation of market relations during the years of independence of Ukraine influenced the economic functioning of the state significantly. There have been radical changes in property relations, in the forms and methods of state regulation, development priorities both at the state, regional, and entrepreneurial levels. All this led to instability in the internal and external economic environments and the emergence of new problems concerning the further economic development of the country. The list of such problems includes ensuring economic security of the state, regions, as well as enterprises. The various categories of economic security proposed by different authors can be summarized as follows: firstly, the system of economic security is considered as a subsystem of national security; secondly, the system of economic security has its own specificity depending on the level of its guarantee (state, region, enterprise, person); thirdly, economic security implies the country’s invulnerability from internal and external threats. Consequently, economic security should be considered as the most important characteristic of any socioeconomic system that is necessary for the formation of sustainable capacity of business entities and the creation of conditions for a decent life and the implementation of labor processes of the population, as well as the prevention and elimination of possible threats to achievement of the set goals.

Keywords: economic security, threats, danger, national security, economic independence.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних змін та глобалізації, дослідження сутності та змісту поняття «економічна безпека» набуває вагомого значення. Як свідчить світовий досвід, високий рівень економічної безпеки є гарантією незалежності країни, визначальною передумовою стабільного розвитку економіки і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Перші науково обґрунтовані згадки щодо поняття економічна безпека держави, регіону, підприємства, особи тощо з'явилися у працях російських та українських науковців, таких як Г. Пастернак-Таранушенко, В. Мунтіян, О. Барановський, С. Реверчук, І. Бінько, В. Шлемко, Л. Абалкин, З. Варналія, С. Ільяшенко, Т. Клебанова, Г. Козаченко, О. Ляшенко, Ю. Маляревський, З. Манів, О. Новікова, В. Прохорова, О. Радіонов, А. Соснин, Т. Сухорукова, М. Фоміна та інших вчених [1-15].

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження і аналіз основних здобутків економічної науки щодо сутності економічної безпеки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Історично, термін «безпека» почав використовуватися в 1190 році. В цей період поняття «безпека» означало «... спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки» [1, с. 6].

Але, в такому значенні він увійшов в лексикон лише Західної Європи і до 17 століття використовувався дуже рідко. Порівняно незначне використання терміну «безпека» протягом практично шістьох століть пояснюється, зокрема, тим, що з середини 13 сторіччя все частіше почали вживати поняття: поліція. Термін поліція трактувався як державний устрій, державне управління, мета якого – всезагальне благо та безпека [2, с. 15].

Загалом категорія безпеки у слов'янському суспільстві з'являється в середині 15 ст. як реакція на загарбницькі посягання Золотої Орди. На думку

Р. В. Четвертакова, поняття безпеки асоціюється зі станом захищеності від постійної загрози посягання на устрій, уклад, свободу, життя та господарські надбання [3].

Відповідно до цього історичного визначення сформоване поняття безпеки в словниках В. Даля та С. Ожегова, що зберегло власне наповнення і в сучасних умовах, у різних словниках та підручниках зі спеціальних дисциплін та в нормативних актах [4, с. 9].

У 17-18 сторіччях практично у всіх країнах світу набуває сили точка зору, що держава має своєю головною метою забезпечення добробуту і безпеки [5].

Характеризуючи суть поняття «безпеки», потрібно виділити два концептуальні підходи до трактування безпеки, а саме: статичний (безпека як стан) і діяльнісний (безпека як діяльність) підхід. Саме останній підхід, який вперше був обґрунтований І. Іваненком [3], з 90-х років минулого сторіччя стане підґрунтям сучасних наукових досліджень і сучасного наукового та прикладного уявлення про концепцію безпеки в усіх варіантах її прояву.

Безліч існуючих визначень категорії безпеки можна звести до наступного. Під безпекою слід розуміти «стан захищеності найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [6, с. 5-20].

Види безпеки взаємопов'язані: не може бути військової безпеки за слабкої і неефективної економіки, як і не може бути ні військової безпеки, ні ефективної економіки в суспільстві, яке розривають соціальні конфлікти. При цьому вирішальна, базова роль належить економічній безпеці.

При цьому вирішальна, базова роль належить економічній безпеці (рис. 1).

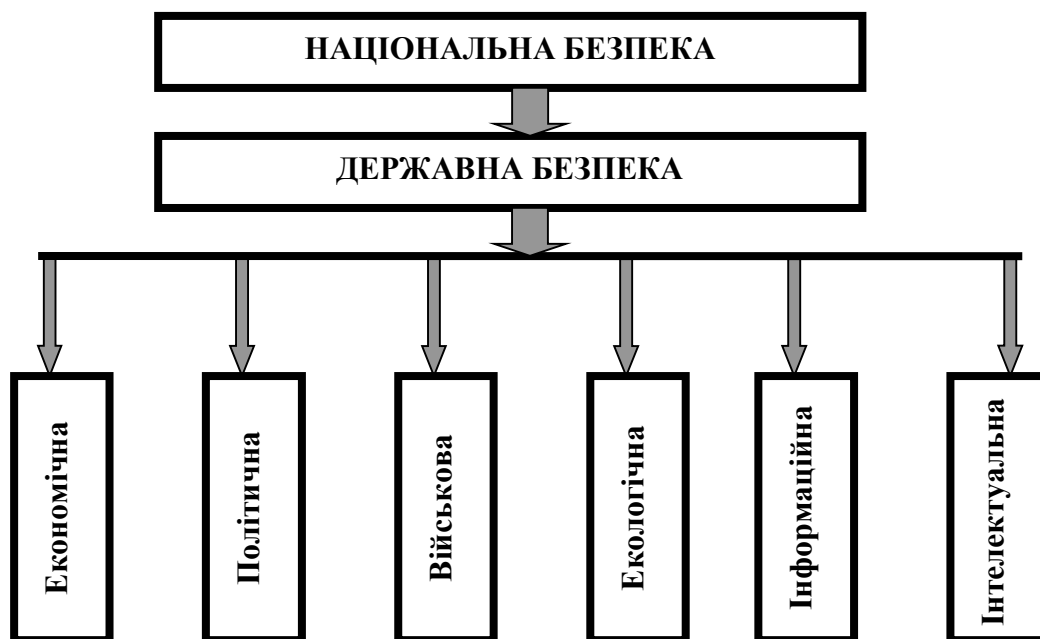

Рис. 1. Структура безпеки держави

Джерело: згруповано автором.

Перш ніж трактувати поняття економічної безпеки, з'ясуємо її складну внутрішню будову, яка включає три елементи:

- *економічна незалежність*, що означає насамперед можливість вибору власної моделі розвитку, самостійне формування економічної політики;

- *стійкість і стабільність національної економіки*, що передбачає забезпечення надійності всіх елементів економічної системи, а також захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності;

здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійне оновлення засобів виробництва, проводити ефективну інноваційну та інвестиційну політику, розвивати духовний та інтелектуальний потенціал країни. Основними складовими, які розкривають зміст і значення економічної безпеки є:

економічні цілі; об'єкти та суб'єкти економічної безпеки; принципи та функції економічної безпеки; складові економічної безпеки; загрози економічній безпеці; внутрішня, зовнішня характеристика економічної безпеки; чинники забезпечення економічної безпеки; форми, методи, засоби та чинники забезпечення економічної безпеки [7, с. 9].

Поняття «економічна безпека» почала використовуватися у працях вітчизняних економістів лише на початку 90-х рр. минулого століття. Розвиток досліджень за цим напрямом відбувався досить бурхливо, свідчення тому – низка напрацьованих, фундаментальних праць російських та українських науковців [5, с. 7].

Досвід розвинутих країн свідчить, що інтерес до проблеми економічної безпеки різко зростає у період економічних криз, які зумовлювали необхідність структурної перебудови економіки.

Аналіз сучасних наукових публікацій дозволяє виділити декілька підходів у розкритті сутності поняття «економічна безпека» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до трактування сутності поняття «економічна безпека» у роботах українських та зарубіжних науковців

Науковці	Визначення
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ЧИ СУКУПНІСТЬ ВЛАСТИВОСТЕЙ СИСТЕМИ	
В. Тамбовцев [8]	Економічна безпека – це сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи
В. Забродський М. Капустін [9]	Економічна безпека – кількісна та якісна характеристика властивостей, що відображає здатність до «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічних загроз
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СТАН СИСТЕМИ	
С. Ільшанко [10]	Економічна безпека – стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім та зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Р. Дацків [11]	Економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує його гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища
В. Шлемко [12]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх та загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї і держави
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СИСТЕМА ЗАХИСТУ	
В. Сенчаков [13]	Економічна безпека – це не лише захищеність національних інтересів але і готовність, здатність інститутів влади створювати механізми реалізації й захисту національних інтересів
В. Мунтіян [14]	Економічна безпека – загальнонаціональний комплекс заходів, націлених на постійний та стабільний розвиток економіки, котрий включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам
А. Городецький [15]	Економічна безпека – захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз економічних і прямих матеріальних збитків

Так В. Тамбовцев [8], В. Забродський, М. Капустін [9], визначають економічну безпеку як «властивість чи сукупність властивостей економічної системи». В. Сенчаков [13], В. Мунтіян [14], А. Городецький [15] розуміють під «економічною безпекою» «систему захисту від загроз та небезпек».

На нашу думку, дані підходи трактування сутності «економічної безпеки» досить поверхнево розкривають зміст і значення даного поняття. С. Ільшанко

[10], Р. Дацків [11], В. Шлемко [12] та інші розглядають економічну безпеку як «стан системи, який дозволяє протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам» при цьому враховують такі поняття як «стійкість», «стабільність», «економічне благополуччя», «економічне зростання», «економічні інтереси», що дають змогу глибоко і більш точно розкрити сутність економічної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропоновані різними авторами визначення категорії економічної безпеки можна узагальнити таким чином:

по-перше, система економічної безпеки розглядається як підсистема національної безпеки;

по-друге, система економічної безпеки має свою специфіку залежно від рівня її гарантування (держава, регіон, підприємство, особа);

по-третє, економічна безпека припускає невразливість країни від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Отже, економічну безпеку слід розглядати, як найважливішу характеристику будь-якої соціально-економічної системи, яка необхідна для формування стійкої дієздатності господарюючих суб'єктів та створення умови для гідного життя і здійснення трудових процесів населення, а також попередження і усунення можливих загроз у досягненні поставлених цілей.

Список використаної літератури

1. Фоміна, М. В. Проблеми економічного безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк : Дон дует, 2015. – 140 с.
2. Варналія, З. С. Економічна безпека : навч. посіб. / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
3. Костецький, М. Р. Управління еколого-економічною безпекою : монографія / М. Р. Костецький. – Рівне : Видавництво ППДМ, 2010. – 116 с.
4. Шкарлет, С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / С. М. Шкарлет. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.
5. Прохорова, В. В. Управління економічною безпекою підприємств : монографія / В. В. Прохорова, Ю. В. Прохорова, О. О. Кучеренко. – Харків : УКР ДАЗТ, 2010. – 282 с.
6. Абалкин, Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. № 2. – С. 5–20.
7. Васильців, Т. Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємства: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, А. М. Гуменюк. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. – 248 с.
8. Тамбовцев, В. Объект экономической безопасности России / В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 35–42.
9. Забродський, В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес Информ. – 1999. – № 15–16. – С. 35–37.
10. Ільяшенко, С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки / С. М. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
11. Дацків, Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 7. – С. 143–153.
12. Шлемко, В. І. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В. І. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 120 с.
13. Сенчаков, В. О. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. О. Сенчаков // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 97–106.
14. Мунтіян, В. І. Економічна безпека України : монографія / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 462 с.
15. Городецький, А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С.44–50.

References

1. Fomina, M. V. (2015), *Problemy ekonomichnoho bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka* [Problems of economical safe development of enterprises: theory and practice], Donduet, Donetsk, Ukraine.
2. Varnaliia, Z. S. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine.
3. Kostetskyi, M. R. (2010), *Upravlinnia ekoloho–ekonomichnoiu bezpekoiu* [Management of ecological and economic security], PPDМ, Rivne, Ukraine.
4. Shkarlet, S. M. (2007), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiinyi aspekt* [Economic security of the enterprise: innovative aspect], Knyzhkove vydavnytstvo NAU, Kyiv, Ukraine.
5. Prokhorova, V. V. (2010), *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv: monohrafiia* [Management of economic safety of enterprises], UKR DAZT, Kharkiv, Ukraine.
6. Abalkyn, L. (1994), “The economic security of Russia: threats and their reflection”, *Voprosy jekonomiki*, no. 2, pp. 5–20.
7. Vasylytsiv, T. H. (2009), *Priorytety ta zasoby zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky maloho i serednoho pidpriemstva* [Priorities and means of strengthening the economic security of small and medium enterprises], Vydavnytstvo Lvivskoi komertsiiinoi akademii, Lviv, Ukraine.
8. Tambovtsev, V. (1994), “The object of economic security of Russia”, *Voprosy jekonomiki*, no. 12, pp. 35–42.
9. Zabrodskyi, V. (1999), “Theoretical bases of an estimation of economic security of branch and firm”, *Biznes Inform*, no. 15–16, pp. 35–37.
10. Piashenko, S. M. (2003), “Components of economic security of the enterprise and approaches to their assessment”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 12–19.
11. Datskiv, R. M. (2014), “Economic security in the global dimension”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7, pp. 143–153.
12. Shlemko, V. I., Binko I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamy zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: the essence and directions of security], NISD, Kyiv, Ukraine.
13. Senchakov, V. O. (1995), “About essence and bases of strategy of economic safety of Russia”, *Voprosy jekonomiki*, no. 1, pp. 97–106.
14. Muntiiian, V. I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], KVITS, Kyiv, Ukraine.
15. Gorodec'kij, A. (1995), “The issues of security of the Russian economy”, *Jekonomist*, no. 10, pp. 44–50.

Бібліографічний опис для цитування:

Корнієнко, Т. О. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека» / Т. О. Корнієнко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 1(4). – С. 113–118.